

ZELENINOVÁ POLYKULTURA

ANEB PĚSTOVÁNÍ ZELENINY ZALOŽENÉ NA JEJÍM SKLÍZENÍ

JEDNOLETÁ DŽUNGLE NA BÁZI SUKCESE, PŘEZDÍVANÁ ZELENINOVÁ POLYKULTURA, JE ZDIVOČELÉ SPOLEČENSTVO JINAK CELKEM SLUŠNÝCH A VYCHOVANÝCH ZELENIN. SÍT SE MŮŽE DO JAKÉKOLIV KVALITNÍ PŮDY, V NÍŽ UŽ JE VŠE DOBRĚ ZKOMPOSTOVANÉ, A TO NA ZÁHON JAKÉHOKOLIV TVARU, V JEDNÉ ROVINĚ SE ZEMÍ NEBO NA VYVÝŠENÝ. POLYKULTURA ZNAMENÁ MNOHODRUHOVÁ KULTURA, DRUHY JSOU RŮZNĚ PROMÍCHANÉ NA JEDNOM ZÁHONU. ROSTLINY SI V NÍ POMÁHAJÍ I KONKURUJÍ A VZPOMÍNÁJÍ U TOHO NOSTALGICKY NA STARÉ ČASY, KDYŽ V PŘÍRODĚ ROSTLI JEJICH PŘEDKOVÉ VOLNĚ A DIVOCE, KDE JE NAPADLO (A S TÍM KE KOMU JEJICH SEMÍNKO DOPADLO), A O ŘÁDCÍCH A NEŽÁJIVNÝCH MONOKULTURÁCH SE JIM NOČNÍ MŮRY JEŠTĚ ANI NEZDÁLY. DNEŠNÍ ZELENINY VYPADAJÍ PŘI JARNÍM KLÍČENÍ V POLYKULTURÁCH PONĚKUD NESMĚLE, ALE UPROSTŘED SEZÓNY SE TAK ROZDIVOČÍ, ŽE BUDETE MÍT CO DĚLAT, ABYSTE TO VŮBEC USKLÍZELI.

ZÁKLADNÍ PRINCIP ZELENINOVÉ POLYKULTURY

Všechny vybrané druhy zelenin sejeme najednou na jeden záhon. Semínka nesmícháváme, ale sejeme nejdřív jeden druh, pak další, pak další, pak další... Při smíchání a společném rozhozu by ty těžké dopadly dál a lehké blíž a roztřídi by se nám zase do skupin. Potřebujeme také mít kontrolu, kolik čeho a jak hustě sejeme. Začátečníkovi stačí kombinovat pět až deset základních druhů, profil po letech zkušeností si může dovolit machrovat a mít polykulturu z dvaceti až třiceti druhů na každém záhoně.

Ze semen se vysévají například různé ředkvičky, mrkve, petržel, pastinák, kopr, měsíček, saláty, polníček, kerblík, kmín, pohanka, černá ředkev, daikon, vodnice, tuřín, hořčice, koriandr, anýz, miřík, pískavice, lichořeřišnice, řeřicha a další méně běžné jedlé jednoletky.

Vyséváme vše na stejnou plochu, do čisté půdy. Vysetá semínka hráběmi zapravíme na celé ploše tak 0,5 až 1 cm hluboko do půdy nebo je přikryjeme půlcentimetrovou vrstvičkou kompostu. Nesmí ležet na povrchu. Pak opatrně zavlažte. Další zálaha je nutná, když je sucho.

Některé druhy klíčí rychle, jiné pomalu. A to je ta hlavní finta. Například ředkvička vyletí rychle a dá se brzy sklízet. Po jejím vytrhnutí se už kolem objevují jiné rostlinky, kterým do té doby listy ředkvičky dělaly příjemné mikroklima pro klíčení a teď po jejím vytržení mají prostor vystartovat a růst. Když budete kombinovat rané a pozdní odrůdy od každého druhu,

ještě více rozložíte sklizeň do celé sezony. Nejdůležitější a nezbytnou činností se stává sklízení. Kdyby přišla ředkvičková smrž, kterou nikdo nesklídí, vše ostatní pod nimi zahyne a je po polykultuře a jednoduté přírodní sukcesi.

Některé zeleniny vyrostou vyšší a mají hlubší kořeny, jiné jsou nižší a mají ploché kořeny. Navzájem si tak nekonkurují ve vláze ani živinách, naopak si pomáhají. Do výsevu můžete po jeho vyklíčení do volných nebo uvolněných míst dosazovat další druhy, které se musejí předpěstovávat ze sazenic, nebo mají velká semena, která se zatlačují hlouběji do půdy. Z velkých jednotlivě setých semen jsou to třeba hrách, bob, keřčkové fazole a lichořeřišnice (dýně a cukety se do této polykultury nehodí), z malých cibulek můžete dosadit třeba jako lem záhonu cibuli a česnek. Ze sazenic můžete dodat zeli, kapustu, brokolici, květák, celer, rajčata a papriky (velké keřčkové rostliny jediné k okrajům), pór, salát, rukolu, kedlubny a další.

Nutno podotknout, že některé zde zmíněné druhy zelenin jsou hodně velké a nemusí se do každé polykultury hodit. Například černou ředkev, daikon, celer, vodnici, tuřín, brambor, rajče, papriku, řepu, okurku, ačokču, pňoucí fazol, papriku a mnoho jiných se vyplatí sázet do samostatné polykultury, která jim bude šitá na míru, a nebudete se muset bát o mrkve a jiné subtilnější zeleninky. Popínávkám dáme opory ve formě tyček nebo zapíchaných větví. Někdy u těchto velkých druhů mohou lépe posloužit klasické řádky,

kolem kterých zamulčujete, nebo výše zmíněné vyvýšené kompostovité záhony. Ale není nad pokusy. Nic není přesně předepsané, každý z vás si z těchto rad může vzít, co potřebuje, a experimentovat si po svém. Doporučuji mít více záhonků a na každém udělat něco trochu jiného, třeba jiné kombinace

či hustotu setí, abyste během jednoho roku získali maximum zkušeností. Těším se na vaše nové objevy, zkušenosti a fotky z vašich úspěšných polykultur! S vaším svolením je mohu uveřejňovat na ekozahradním webu.

SHRNUTÍ ZÁKLADNÍCH PRINCIPŮ

- > Semena rostlin se sejí na připravený záhon téměř ve stejný čas „volným rozhozením“.
- > Nesmíte sít příliš hustě, nechceme rostliny jednotlivé, ale rovnou sklízet. Nemělo by být více než jedno semeno na ploše 2,5 x 2,5 cm.
- > Nejdříve rozhodíme jeden druh semen, potom další druh, velmi řídko. Dbejte na pestrost čeledí, druhů a odrůd.
- > Po vysetí všeho se semena mělce zapraví do půdy, nebo překryjí tenkou vrstvou půdy či kompostu.
- > Sazeničky a velká semena se sázejí později do volných míst v záhoně.
- > Sklízíme průběžně a s pozorností už i velmi mladé rostliny, tím stále uvolňujeme prostor pro růst dalších plodin. Zvláště pokud jsme seli příliš hustě.
- > Mladá zelenina je chutná a jí se celá, například ředkvičky se jí včetně mladých listů, například mrkve je dobrá do polévky atd.
- > Rychle rostoucí a mělce kořenící druhy jako ředkvičky, pohanka a pískavice řecké seno se sejí, aby rychle zakryly půdu a předhlonily plevel, sklízí se co nejdříve na například salátů.
- > Polykultura ideálně využívá místo a faktor času a automaticky zohledňuje vzájemné vztahy a vlastnosti rostlin, aniž bychom je museli detailně znát.
- > Docílíme maxima úrody na minimální obhospodařované ploše záhonu, při dobrých kombinacích záhon plodí od jara až do zimy.
- > Udělejte si víc záhonů, ať můžete během roku porovnávat různé kombinace.

- > Lze vypěstovat velkou rozmanitost druhů na jedné ploše, při větších zkušenostech 20 až 30 druhů jedlých rostlin všech typů plus jejich odrůdy.
- > Ne všechny druhy se hodí do jedné společné polykultury, velkým druhům vytvoříme vlastní polykulturu jinde.
- > Zelenina v takové hustotě nenechává téměř žádné místo pro „plevel“, v prvních letech některé odolnější druhy přesto prorazí, ty ihned vytrhneme, případně je sníme.
- > Ušetříme si práci s „tradičním“ pěstováním zeleniny, nepotřebujeme žádné řádky, rytí ani pravidelné okopávání.
- > Zeleninový záhon se díky polykultuře stane okrasným a velmi zajímavým.
- > Spolu se zeleninou sejeme i květiny, které dezinfikují půdu a odpuzují „škůdce“ (měsíček, afrikán, kopretina římbaba, kerblík, miřík celer, lichořeřišnice).
- > Na osévaném záhoně není nutné mulčovat, hustý porost zelenin je přirozený mulč.
- > Výpary jsou minimální, šetří se tím voda a čas potřebný na zalévání. Zaléváme jen ve velkých vedrech, aby zelenina zůstala šťavnatá, nejlépe nacytanou dešťovkou ze střechy.
- > Můžeme sledovat vznikající dynamické samoorganizující se skupiny rostlin, jako v přírodě při sukcesi. Záhon si doslova žije vlastním životem.
- > Umístíte-li poblíž záhonků malý rybníček se žábami a jinými obojživelníky, voda zároveň přitáhne ptactvo a ježky, a vám tato zvířátka pomohou vyřešit problémy se slimáky a jinými přemnoženými potvůrkami.

POLYKULTURA VERSUS SMÍŠENÁ KULTURA

O polykultuře se u nás do této doby zatím ještě téměř nic neví, ale smíšená kultura již prorazila. Existuje mnoho dobrých knih o tom, jak kombinovat rostliny, aby si odpuzovaly škůdce, aby dobře rostly, aby se navzájem hnojily atd. Při studiu sympatických a alelopatických vztahů (podpora či nesnášenlivost jednotlivých druhů) a všech výše zmíněných vlastností jsem často nacházel protikladné informace u různých autorů, a praxe byla také ještě úplně jiná.

Smíšená kultura je založená na řádcích a vy musíte vědět, co do kterého vysadit, aby to bylo správně. Fandím tomu, čtu tyto knihy, studuji vztahy, ale nedělám to. Asi z lenosti a šetření času. Třeba jednou začnu, ale je to málo pravděpodobné. Polykultura u mě prozatím zvítězila, protože vyseji všechno dohromady a bavím se pozorováním, že všechno spolu nějak roste, aniž bych to musel já řešit. Ať si ředkvička s koprem nebo salát s mrkví dělají, co chtějí, v přírodě do toho rostlinám taky nikdo nezasahuje. Většinou je všem dobře a nakonec je sníme.

Jediné, co řeším, je pestrost čeledí. Čeledě jsou vyšší dělení rostlin podle jejich vzniku a tím příbuznosti (příklad: nejdříve je čeleď neboli rod = brukvovitá, pak druh = brokolice, pak odrůda = Nine star). Většina pěstovaných brukvovitých zelenin bylo náhodným i cíleným výběrem vyšlechtěna z jediné plané rostlinky, která až tak moc jejich současnou podobu nepřipomíná. Jsou to tedy příbuzní a mají podobné

nároky na živiny, vláhu, sdílí i choroby a škůdce. Bylo by tedy chyba osázet celý záhon brukvovitými a myslet si, že máme pestrost.

ČLENĚNÍ NĚKTERÝCH JEDLÝCH ROSTLIN DO ČELEDÍ JE NÁSLEDUJÍCÍ:

- > **Brukvovité:** zelí, květák, brokolice, kadeřávek, kapusta, kedluben, ředkvičky, řepka, hořčice, křen, kokoška, česnáček...
- > **Liliovité:** cibule, česnek, pažitka, chřest, lilie...
- > **Lipnicovité:** trávy, pšenice, ječmen, žito, oves, kukuřice, rákos, bambusy...
- > **Bobovité:** fazole, sója, hrách, čočka, bob, vojtěška...
- > **Miříkovité:** mrkev, petržel, pastinák, celer, kopr, libeček, kmín...
- > **Merlíkovité:** řepa, špenát, mangold, lebeda, merlík...
- > **Lilkovité:** rajče, paprika, feferonka, brambor, lilek...
- > **Tykvovité:** okurka, meloun, cuketa, tykev, dýně...
- > **Hvězdicovité:** salát, čekanka, slunečnice, topinambury, černý kořen, měsíček, pampeliška, artyčok, lopuch...
- > **Hluchavkovité:** hluchavka, šalvěj, máta, majoránka, rozmarýna, černohlávek, popenec, zběhovec...
- > **Růžovité:** jabloně, hrušně, švestky, meruňky, broskvoně, ostružiník, maliník, jahodník, růže, muchovníky, jeřáby, hloh...

V polykultuře nikdy předem nevíte, co kdy a kde zrovna vyroste.

TŘI INDIÁNSKÉ SESTRY

V permakultuře se traduje jedna stará indiánská polykultura, která v Americe bujela ještě před příchodem bílých tváří a kombajnů. Indiáni pěstovali dohromady kukuřici, dýně a fazole. Kukuřice slouží jako opora popínavé fazole, fazole dodává jako správná legumínová do půdy dusík, a hnojí tím kukuřici, a dýně se plazí po zemi a stíní půdu před vysycháním. Spousta úrody, všemu se daří.

Můžete si to vyzkoušet, budete pro to potřebovat hodně úrodnou a dostatečně vlhkou humózní půdu. Před traktory a kombajny tu taková půda byla skoro všude, po kombajnech se musíme snažit o opětovné maximální zahumosení. Mulč též hodně pomůže. Na polích dnes roste kukuřice už jen díky brutálnímu hnojení a postřikům, o té geneticky manipulované ani nemluví. Bez této chemické péče by na většině polí rostla kukuřice velikosti miniaturních bonsajů. Indiáni nepotřebovali pesticidy ani herbicidy a jen tak mezi námi, ono tam těch sester bylo prý ještě víc než tři. Byly tam i divoké květiny, prý nějaký druh velkého amerického aksamitníku a jedlý „plevel“. Rostliny si navzájem odpuzovaly škůdce, dezinfikovaly půdu od chorob a produkovaly spoustu hnojivého humusu nezbytného pro trvalou každoroční úrodu. Invazivní

druh lidí, běloši, tehdy neměli ani tušení, jak byl celý pěstitelský systém původních obyvatel vychytaný a minimálně náročný na práci. Všem „škůdcům“, kromě člověka, to odolávalo úplně bez problémů. A co naši prapředkové? Jen z útržků informací ze starých knih je jasné, že dřina na polích a zahradách není odkazem celé lidské historie, ale jen posledních staletí, přinejhorším tisíciletí. Nemusíme nic vymýšlet, můžeme si jen vzpomínat nebo si nechat shůry napovídat.

Poděkování: Polykulturně zeleninu pěstuji již šest let, inspiraci a první nejdůležitější informace ze kterých jsem vycházel a nyní je mohu ze své praxe potvrdit jako plně funkční, pocházejí z vynikající knihy Gaia's Garden: A Guide to Home-Scale Permaculture, jejímž autorem je Toby Hemenway a v níž je i uveden návod z praxe od lanto Evanse.